Универзитет у Београду
Филолошки факултет
13. март 2015.

ИЗВЕШТАЈ О ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ, КАНДИДАТА И МЕНТОРА ЗА ИЗРАДУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Орган који је именовао Комисију:

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета на својој седници одржаној 25. фебруара 2015. године, образовало је Комисију за одобрење теме за израду докторске дисертације коју је Јована Јовановић пријавила под насловом: *Лексика погрдног значења у именовању човека у српском језику*.

2. Састав Комисије:

Др Рајна Драгићевић, редовни професор за научну област Савремени српски језик – Лексикологија; датум избора у звање: 15. мај 2013. год; запослена на Филолошком факултетуУниверзитета у Београду.

Др Јелена Јовановић Симић, ванредни професор за научну област Савремени српски језик – Синтакса и Стилистика; година избора у звање: 2010; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Др Стана Ристић, научни саветник, година избора у звање: 2000; запослена у Институту за српски језик Српске академије наука и уметности.

II. БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Јована Јовановић рођена је 18. 7. 1985. године у Београду, где је завршила основну школу и Пету београдску гимназију као носилац Вукове дипломе. Године 2004. уписала је Филолошки факултет Универзитета у Београду, Групу за српски језик и књижевност и дипломирала 26. 8. 2009. године, са просечном оценом 8,96. Октобра 2009. године на истом факултету уписала је дипломске академске студије – мастер, студијски програм Српски језик, а 15. 10. 2010. године одбранила мастер рад *Концептуализација појмова ЖИВОТ и СМРТ у српском језику*. Мастер рад рађен је под менторством проф. др Рајне Драгићевић и одбрањен са оценом 10 пред ментором и чланом комисије проф. др Драганом Вељковић Станковић, чиме је кандидаткиња остварила укупну просечну оцену

9.50 на мастер студијама. Школске 2010/2011. на Филолошком факултету Универзитета у Београду уписала је докторске академске студије, модул Српски језик. На докторским студијама положила је 8 испита и одбранила 4 самостална истраживачка рада (СИР), како је и предвиђено наставним планом и програмом, остваривши 120 ЕСПБ и стекавши услов за пријављивање докторске дисертације.

Од 15. 2. 2011. године запослена је у Институту за српски језик САНУ, где је до фебруара 2013. радила као истраживач-приправник, а од тада и даље као истраживач-сарадник на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ.

Од 2009. године и даље, сарадник је радио-емисије *Пут у речи*на Радио Београду 2, у оквиру које пише и чита прилоге из области српске и опште лингвистике.

III. БИБЛИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

1. „Творбено-етимолошка и етнолингвистичка анализа мушких антропонима у српском језику , *Караџић*, часопис за историју, етнологију, археологију и уметност, нова серија, број 3/2011, Завичајни музеј Алексинац, 2011, 29–47. (ISSN 1821-4061; УДК: 808.61 (801.3)).
2. „Етимолошка и творбено-семантичка анализа неких хидронима из области Поморавља , *Капија Поморавља*, тематски зборник, Скупштина општине Варварин и Историјски архив Крушевац, 2011, 315–328. (ISBN 978-86-82395-65-2).
3. „Творбена анализа неких именица из класе етника у српском језику (у коауторству са Иваном Маринковић), Зборник са III научног скупа младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности*, 55–64,Филум, Крагујевац, 2012. (ISBN 978-86-85991-39-4; УДК: 811.163.41'373.611).
4. „Језичка (не)култураубеоградскимкултурнимводичима (укоауторствусаАномРанђеловићиАнетомСпасојевић), Зборниксанаучногскупа*Наука и идентитет*, 43–51. Пале, 2012. (ISBN 978-99938-47-42-7).
5. „О проблему полисемантичке структуре лексема из класе етника у српском језику (у коауторству са Иваном Маринковић),*Језици и културе у времену и простору I*, тематски зборник, Филозофски факултет, Нови Сад, 2012, 463–473. (ISBN 978-86-6065-133-6).
6. „Фигуративнесемантичкереализацијелексемакојеозначавајугеографскеатмосферскепојмовеусрпскомјезику, *Наш језик* 2012/3–4, 69–87. (ISSN 0027-8084; УДК: 811.163.41'373.612).
7. „Културни стереотипи у лексичком фонду српског језика и лексикографски опис колективно експресивних лексема у дескриптивном речнику , *Караџић*, часопис за историју, етнологију, археологију и уметност, нова серија, број 4/2012, Завичајни музеј Алексинац, 2012, 78–95. (ISSN1821-4061; УДК: 811.163.41'373; 811.163.41'373.612.2).

8. „Семантичка вредност суфикса *-ота*, *-оћа* и *-ост* у деривацији апстрактних именица из домена човекових физичких и духовних особина (у коауторству са Аном Ранђеловић и Иваном Маринковић Мандић), у: *Језик, књижевност, вредности (језичка истраживања)*, тематски зборник, 99–111, Филозофски факултет,Ниш, 2013. (ISBN 978-86-7379-278-1, УДК 811.163.41'373.611).

9. „Обрада трпних придева у дескриптивним речницима српског језика , у: *70 години българска академична лексикография*, доклади от Шестата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология, стр. 203–210, Българска академия на науките – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин , София, 2013. (ISBN 978-954-322-578-1).

10. „Семантичка дивергентност трпног придева и његов третман у савременој лексикографији , у:*Језици и културе у врмену и простору II/2*, тематски зборник, стр. 243–254, Филозофски факултет, Нови Сад, 2013. (ISBN 978-86-6065-179-4).

11. „Творба именица из класе nomina actionis у српском језику , Зборник радова са V научног скупа младих филолога Србије, одржаног 30. марта 2013. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу *Савремена проучавања језика и књижевности*, година V, књига 1,65–78, Филум, Крагујевац, 2014.

12. „О фразеологизмима с компонентама *глава*, *нос*, *око* и *ухо*(у коауторству са Аном Ранђеловић и Иваном Маринковић Мандић), Зборник *Језици и културе у времену и простору*III/1 [ур. Снежана Гудурић, Марија Стефановић], тематски зборник, 75–87, Филозофски факултет у Новом Саду, 2014. (ISBN978-86-6065-282-1).

13. „Глаголи говорења као носиоци Ћопићевог хумора (коауторски рад са Иваном Маринковић Мандић), Зборник *Ћопићевско моделовање реалности кроз хумор и сатиру*, [ур. БранкоТошовић], тематски зборник, 283–299, Грац–Бањалука: Institut für Slawistik der Karl-Frenzens-Universität Graz – Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2014. (ISBN 978-3-9503561-8-2; ISBN 978-99938-30-72-6).

14. „Пејоративи у именовању припадника неких друштвених група у српском језику , Зборник *Језик, књижевност, маргинализација: Језичка истраживања*, [ур. Весна Лопичић, Биљана Мишић Илић], тематски зборник, 143–157, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 2014. (ISBN 978-86-7379-323-8; УДК 811.163.41'373.23-058.5).

15. „Когнитивнолингвистичка анализа фразеологизама с компонентом *глава* у српском језику , *Наш језик*XLV/3–4, 2014, 69–88. (ISSN 0027-8084; УДК:811.163.41'373.7:81'371).

<u>Прикази</u>:

1. „Когнитивная поэтика: проблемы, опыт исследования; Современная русистика: направления и идеи; *Стил* бр. 11, 2012. (ISSN: 1451-3145; UDC: 82.085).

Радови у штампи:

1. „Лексема *страх* у књижевном и разговорном дискурсу српског језика , у *Језик, књижевност, дискурс*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу; конференција одржана 25. и 26. априла 2014. године.

IV. ОЦЕНА ДА ЈЕ КАНДИДАТ ПОДОБАН ДА РАДИ ДИСЕРТАЦИЈУ

Увидом у биографију и библиографију кандидаткиње, Комисија сматра да Јована Јовановић испуњава потребне услове за израду докторске дисертације. Посебно скрећемо пажњу на рад број 14: „Пејоративи у именовању припадника неких друштвених група у српском језику , који је у најужој вези са предложеном темом докторске дсертације. То истраживање указује на чињеницу да је кандидаткиња проучавала тему коју пријављује и да има основне увиде у најважнија питања и проблеме.

V. ОЦЕНА ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНОГ МЕНТОРА

За ментора је предложена др Рајна Драгићевић, редовни професор Филолошког факултета у Београду, са Катедре за српски језик и јужнословенске језике.

Библиографија ментора са најмање пет јединица релевантних за област из које се ради докторска дисертација:

1. *Лексикологија српског језика*, друго издање, Београд, 2010: Завод за уџбенике.

2. *Придеви са значењем људских особина(творбена и семантичка анализа)*, Институт за српски језик, Библиотека јужнословенског филолога, нова серија, књ. 18, Београд, 2001.

3. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд, 2010: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

4. *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, колективна монографија, уредник: Рајна Драгићевић, Београд, 2014: Филолошки факултет Универзитета у Београду.

5. Лексика квалификована као индивидуална у српским дескриптивним речницима, *Лексикологија. Ономастика. Синтакса, зборник у част Гордани Вуковић*, уредници: Владислава Ружић, Слободан Павловић, рецензенти: Мато Пижурица, Мирјана Јоцић, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, 2011, 47–59.

6. О културно стереотипним појмовима у српском језику, *Српски као страни језик у теорији и пракси*, зборник радова, 83–91, Београд, 2007: Филолошки факултет.

7. Деривациона гнезда именица које означавају делове тела из угла лексичког богаћења, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 37/1, 2008, 371–389.

8. Асоцијативни речници словенских језика у семантичким истраживањима, *Говор и језик. Фундаментални и примењени аспекти језика и говора*, уредници С. Т. Јовичић и М. Совиљ, Београд, 2005: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, 110–114.

9. Деривати ономатопејског порекла који означавају људске особине у српском језику, поглавље у колективној монографији: *Aktualneproblemyjęzykoznawstwasłowiańskiego*, red. ElenaKoriakowcewa, JaninaGardzińska,Siedlce, 2012: WydawnictwoUniwersytetuPrzyrodniczo-HumanistycznegowSiedlcach., стр. 57–68.

Комисија сматра да др Рајна Драгићевић испуњава услове за ментора ове докторске дисертације, за област *лексикологија*.

VI. ОЦЕНА О ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ

1. Оцена формулације назива тезе (наслова):

Будући да ће се Јована Јовановић у својој докторској дисертацији бавити различитим типовима лексике за погрдно означавање човека из лексичко-семантичког, лексикографског, лингвокултуролошког, прагматичког и дериватолошког угла може се констатовати да наслов није ни преширок а ни преузак и да одговора теми докторске дисертације.

Комисија закључује да је радни наслов тезе: *Лексика погрдног значења у именовању човека у српском језику* прикладан и да добро репрезентује суштину предложене теме истраживања.

2. **Оцена предмета (проблема) истраживања:**

Предмет докторске дисертације Јоване Јовановић биће пејоративи, лексеме погрдног и презривог значења, којима се у српском језику именује и квалификује човек. Истраживању ће се приступити са лексичко-семантичког, лексикографског,лингвокултуролошког, прагматичког и дериватолошког становишта, са настојањем да сеиспита како се различити видови дискриминације, изопштавања и омаловажавања, који су присутни у друштву и националној култури, са којима се махом сусрећемо у неформалној, али каткад и у јавној комуникацији и језику медија – манифестују на плану лексике српског језика. Указаће се на језичка средства којима се постиже пејорација у номинацији и апострофирању представника одређених социјалних група, која у комуникативном чину има експресивну и евалуативну функцију и одраз је индивидуалног става говорника или различитих колективних (националних) културних стереотипа.

Будући да је у фокусу пажње истраживача у овом раду пејоративна номинација човека, анализа ће обухватати искључиво именичке лексеме, које се, у зависности од начина на који се формира погрдно значење, начелно могу поделити у две велике скупине, а то су:

• *творбени пејоративи*, у оквиру којих се разликујуименице суфиксалне деривације, које се у литератури третирају као изведенице (Ћорић 2008: 18) – нпр. *бабетина*, *дедускера*, *старкеља*, *генералчина*, *официрчић*, *капларица*, *Босанчерос*, *Циганчура*, *Црногорчина* итд., као и именице добијене у процесу композиције или сложено-суфиксалне творбе, које се у литератури сматрају сложеницама (нпр. *водолок*, *дебелогуза*, *лукождер*, *мажичизма*, *малограђанин*, *мрчикњига*, *набипара*, *тариздела* итд.). Погрдно, презриво или подругљиво значење може, с једне стране, представљати примарну (а често и једину) семантичку реализацију у структури лексичког значења већине таквих именица, док се, с друге стране, може формирати и као неко од секундарних значења у полисемантичкој структури посматране лексеме. Код лексема овог типа пејорација се постиже додавањем различитих наставака за облик, међу којима су нарочито продуктивни суфикси субјективне оцене, карактеристични по томе што модификују основну реч, трансформишући је у смеру аугментације или деминуције. Као резултат творбеног процеса од стилски неутралних речи добијају се емотивно обојени деривати, тачније аугментативне и деминутивне лексеме погрдне конотације, при чему се напоредо са квантитативним значењем („који је мале величине, малих димензија , уопште „који је физички мали / мањи од прототипичног представника исте класе , односно, „који је великих димензија / физички велики / већи од прототипичног представника исте класе) у полисемантичкој структури деминутива и аугментатива развија квалитативно, евалутивно значење којим се предмет номинације (у овом случају особа) ниподаштава, омаловажава, изврга погрди;

• *семантички пејоративи*, односно, *именице семантичке деривације*, које својим примарним значењем увек припадају неутралној лексици, а секундарно развијају погрдно, подругљиво значење захваљујући неком од механизама полисемије – метафори, метонимији, синегдохи. Код лексема овог типа пејорација се остварује активирањем и трансформацијом појединих сема из семске структуре, при чему долази до дисперзије њиховог примарног значења и формирања погрдног експресивног значења. Утврђивањем компонентне структуре примарног значења већине посматраних пејоратива из ове подскупине, показаће се да је развијање погрдног секундарног значења заправо последица активирања сема колективне експресије, које представљају културолошки сегмент, односно афективни слој значења дате лексеме и неретко су носиоци различитих националних културних стереотипа.

При класификацији ексцерпиране грађе кандидаткиња ће се осврнути најпре на денотативне структурне компоненте које чине основни појмовни садржај посматраних лексема и повезују пејоративну јединицу са ванјезичком реалијом која се њоме именује. Будући да све јединице које улазе у корпус за ову докторску дисертацију имају заједничку архисему („особа”), Јована Јовановић ће их разврстати на основу структурних компонената које, уз архисему, чине семантичко језгро дате лексеме. Сходно томе, у раду ће се издвојити следеће лексичко-семантичке групе:

1. погрдни називи за особе према старосном добу (нпр. *бабетина*, *бабускара*, *дедетина*, *маторац*, *метузалем*, *мрцина*, *старкеља*, *старчина*, *фосил* итд.). Лексичко-семантичком и прагматичком анализом лексема овог типа, кандидаткиња ће настојати да покаже да се пејоративност као конотативна семантичка компонента заснива на говорниковој субјективној оцени старости као нечег непожељног, негативног, неповољног, што затим утиче на формирање његовог емотивног става према старијим особама, односно на избор речи које користи у њиховом именовању и апострофирању. Имајући у виду улогу емотивног односа говорника према именованом појму (у овом случају, према старој особи), кандидаткиња ће покушати да представи компонентну структуру лексичког значења пејоратива из ове групе на следећи начин: „особа + старосно доба + то што је особа стара изазива презир, гнушање + нервирају ме старе особе + избором ове номинативне јединице изражавам непоштовање према групи чији је особа представник . Прве две семантичке компоненте у структури значења носе објективну информацију о појму означеном било којом од посматраних лексема и чине његову денотацију, док преостале семе носе информацију о говорниковој евалуацији старих особа, односно емотивном ставу према таквим особама и у структури лексичког значења чине конотацију.

2. погрдни називи за особе према етничкој/националној/расној припадности (нпр. *Босанчерос*, *Мађарентина, Циганија*, *Циганштина*, *Црногорчина*, *Чивутин*, *Шваба*, *жабар*, *лацман*, *мачкар*, *усташа* итд.). У раду ће се указати на неке семантичке и функционално-стилске разлике између појединих лексема које припадају овој поткатегорији пејоратива. Наиме, погрдно значење неких лексема формира се у процесу суфиксације етнонимске основе аугментативно-пејоративним творбеним наставцима. Код другог типа лексемâ пејорација је последица семантичких трансформација заснованих на различитим ванјезичким факторима – на објективном знању, представама, уверењима које говорник има о именованом појму (овде особи), односно на његовом субјективном ставу, емотивном односу и вредновању неких особина које приписује припадницима конкретне етничке скупине. Метафоричко повезивање појмова мотивисано је конотативним семантичким садржајем, који је често објективно непроверив, а увек афективан и културолошки обојен. Међу лексемама из ове групе које ће бити предмет анализе говориће се о још једној значајној разлици. Неке од њих, с једне стране, функционишу као погрдни називи за припаднике целокупне етничке скупине, премда су се примарно употребљавале искључиво да означе поједине њене представнике. Тако је нпр. лексема *усташа* примарно историзам којим се именује ʼ припадник претежно хрватске фашистичке организације Анте Павелића и хрватских и муслиманских фашистичких оружаних снага у Другом светском рату (РСЈ), а секундарно се употребљава као пејоратив, у значењу ʼ Хрват уопште ʼ [1]. С друге стране, показаће се да су неке лексеме којима се примарно обележавала етничка припадност човека постале хипероним за погрдно означавање

[1] Асоцијативни речник српског језика показује да се као уобичајена реакција говорника на вербални стимулус *Хрвати* појављује реч *усташа* (одмах има речи *народ*, која је конотативно неутрална (Пипер и др. 2005: 506). У раду ће се размотрити да ли је асоцијативна веза индукована активирањем денотативне компоненте из структуре примарног значења лексеме *усташа*ʼ припадник претежно хрватске фашистичке организације.

било које особе (без обзира на њен етницитет) којој се приписују одређене карактеристике, обично засноване на колективним предрасудама целокупне говорне заједнице о датој етничкој групи (нпр. *Азијат* је примарно ’становник Азије, човек пореклом из Азије’, док је једна од секундарних реализација у полисемној структури ове лексеме – пејоративна: ’суров и некултуран човек, варварин, дивљак’. Без обзира на творбено-семантичке нијансе по којима се пејоративи из ове подгрупе разликују, у раду ће бити истакнуто да они имају заједничко лексичко значење, које ће се компоненцијално анализирати и чија ће се семска структура представити на следећи начин: □ особа + етничка припадност + нервирају ме припадници (не волим / презирем припаднике) именоване етничке групе + избором ове номинативне јединице изражавам непоштовање/омаловажавање/презир/подсмех и сл. према етничкој групи чији је особа представник□ .

3. погрдни називи за особе према верској припадности / односу према религији / цркви / црквеним лицима и сл. (нпр. *жидов, балија, муслиманчина, муслиманчуга, безбожњачина, безбожник, безверник, богомољац, црквењак, попенда, попекања, попескара, попина* итд.). На основу семантичке парафразе појединих лексема у дескриптивним речницима српског језика, затим на основу реакција на реч-стимулус у *Асоцијативном речнику*, као и на основу функционално-стилске употребе појединих лексема из ове поткатегорије у различитим контекстима, ауторка ће настојати да покаже да српска културно-језичка заједница каткад има негативан став према мањинским верским групама, као и да притом везује различите стереотипе за њихове припаднике. Чињеница да су лексеме *жидов* и *муслиман*, које су иницијално само именовале припаднике двеју вера, временом развиле пејоративно значење, казује понешто о емотивном односу говорникâ српског језика према носиоцима датих верских обележја. С тим у вези, испитаће се тврдња С. Ристић (2004: 100) да су једнородност и „недељивост мноштва људских јединки□ квалитетне карактеристике које се са аспекта чланова већинске групе оцењују као позитивне. С друге стране, индивидуалност и излажење из групе по било ком обележју (у овом случају верском) процењују се као негативне у систему вредности културне заједнице. На тај начин се на лексичком нивоу манифестује „опозиција *ми – они*□, која одражава дистанцу, уздржаност и негативан емотивни став субјекта говора према мањинској верској (или етничкој) групи и различитости уопште. Посебна пажња ће се посветити пејоративним лексемама чије је погрдно значење мотивисано негативном колективном евалуацијом, емоцијама и презривим односом културалне заједнице према особама које не припадају ниједној вери/цркви, као и лексемама чије је погрдно значење мотивисано превише експлицитним показивањем афинитета према вери и цркви, претераним испољавањем побожности и сл.

4. погрдни називи за особе са неким поремећајем у менталном или психо-физичком развоју (нпр. *богаљ, богаљуша, дебил, дегенерик,грбоња, идиот, инвалид, кретен* итд.). Истраживање ће показати да су пејоративи којима се у српском језику именује човек неретко мотивисани некаквим психичким недостатком, физичком маном која није естетске, већ здравствене природе или пак менталном ретардацијом, заосталошћу особе која је део друштвене заједнице. Било да је реч о погрдним називима које бележе дескриптивни речници и који су са функционално-стилског

аспекта постали део лексичког стандарда или пак о жаргонизмима и колоквијалним лексемама које се употребљавају у разговорном језику и сличним регистрима, ова подгрупа сведочи о негативној оцени, квалификовању и емотивном односу културалне заједнице према носиоцима наведених обележја. Компоненцијална структура лексичког значења пејоратива из ове подгрупе представиће се евалуативним и емоционалним семантичким компонентама типа ' лоше је', ' не допада ми се', ' не волим' и сл., које чине конотативни сегмент њиховог значења, утемељен у стереотипима и вредностима културално-језичке заједнице. У раду ће се показати да лексеме овог типа илуструју једну функционално-семантичку специфичност. Она се огледа у чињеници да се номинативним јединицама које примарно функционишу као медицински термини за именовање особа са менталним поремећајима секундарно погрдно именују ментално здраве особе, чије се понашање асоцијативно повезује са понашањем болесне особе. Тако је нпр. *кретен* примарно ' мед. особа која пати од кретенизма, идиот', а секундарно ' погрд. глупак, блесан, тупоглавац', при чему је погрдно значење индуковано имплицитним семантичким компонентама, заснованим на емотивном односу говорне заједнице према ментално поремећеним особама. Указаће се на то да су семантичке трансформације лексема из ове групе мотивисане семама колективне експресије, које носе информације о томе како се у српској култури и систему вредности евалуирају, оцењују и доживљавају особе које показују поремећаје у психо-физичком или менталном развоју. У раду ће се посебно истаћи да је код појединих лексичких јединица посреди сложени процес двоструке пејорације: говорник употребљава лексему која у једном регистру (научном језику) функционише као медицински термин за особу ометену у развоју да би у другом регистру (колоквијалном, разговорном језику) погрдно именовао особу која се понаша или резонује на одређени начин.

5. погрдни називи за особе према друштвеном слоју ком припадају, друштвеном или материјалном статусу, образовању, занимању и сл. (нпр. *адвокатић, газдина, геачина, генералчина, глумчић, гоља, докторчина, дућанџијица, зеленаш, капетанчић, келнерчић, новинарчић, професорчић, сељак* итд.). У раду ће се показати да већина погрдних назива из ове лексичко-семантичке групе настаје у процесу суфиксације, и то деминутивним суфиксима, при чему се сема величине мало/умањујуће реализује као негативна оцена. Формом деминутива говорник изражава ниподаштавање именоване особе, презир који осећа, поругу или покуду нечега што је у тесној вези са том особом. Семантичком анализом и издвајањем денотативних компонената значења истаћи ће се да је пејорација неретко усмерена према представницима моћи и високих позиција у друштву, који се извргавају подсмеху, критици и сл. јер нису дорасли својим положајима. Указаће се и на чињеницу да се погрдно име неретко приписује човеку који је недостојан, лош представник одређене професије, занимања, као и да је у фокусу пејорације често човек као носилац одређеног војног или полицијског чина. С тим у вези размотриће се када је предмет погрде конкретан појединац који није дорастао чину/титули, а када избор номинативне јединице сугерише презир према целокупној класи коју тај појединац представља.

6. погрдни називи за особе према некој духовној/моралној особини или начину понашања: *алапача*, *баба* ' мушкарац са женским особинама; плашљивац, кукавица' , *багра*, *безначајник*, *гадура*, *гмизавац*, *ђубре*, *згртало*, *лажовчина*, *љигавац*, *мажичизма*, *намћор*, *опајдара*, *подмуклаћ*, *прилепак*, *хуља* итд. Прелиминарна истраживања која је Јована Јовановић спровела на корпусу *Речника српскога језика* Матице српскепоказују да овој лексичко-семантичкој подргупи припада највећи број номинативних јединица којима се погрдно/презриво/подругљиво именује човек. Заједничко лексичко значење овог типа пејоратива представиће се компонентама: особа + духовна/морална особина (начин понашања) + поседовање дате особине је, као што се зна, лоше / то што се особа понаша на такав начин је лоше + ја осуђујем/ за мене је неприхватљиво поседовање дате особине + избором погрдног имена изражавам свој презир/гнушање/антипатије/неодобравање/подсмех и сл. према особи која поседује дату особину / која се понаша на такав начин.

7. погрдни називи за особе према физичком изгледу (нпр. *грмаљ*, *дебелогуз*, *жгољица*, *зубан*, *липсотина*, *носоња*, *товљеник*, *тускоња*, *ћелоња*, *ћореша*, *устоња*, *ушкопљеник*, *храпоња* итд.).Испитаће се које све физичке естетске карактеристике српска културално-језичка заједница оцењује као непожељне, те њихове носиоце изврга порузи, подсмеху или, са појачаном нијансом пејоративности, експлицитно изражава презир. На нивоу корпуса погрдне лексике из сфере ' човек' поредиће се заступљеност лексема из ове подгрупе са заступљеношћу погрдних назива за особе према некој духовној/моралној особини или начину понашања. Циљ је да се провери који се типови карактеристика, односно мана (физичке/интелектуалне/моралне) са становишта културалне заједнице третирају као мање пожељне. Исто тако, показаће се да избором погрдног имена мотивисаног физичким изгледом особе која је предмет номинације – субјекат именовања заправо често изражава негативан став целокупне говорне заједнице и разне стереотипе, уверења, уопштавања која у њој постоје.

8. погрдни називи за особе према сексуалном опредељењу (нпр. *хомосексуалац*, *педер*, *лезбејка*, *хомић*, *хомос*, *лезбос*, *педерчина*, *лезбача*, *задњичар*, *дворупац* итд.). Семантичком анализом лексема из ове подгрупе кандидаткиња ће показати да је погрдно именовање и апострофирање на основу сексуалног опредељења готово доследно усмерено према особама хомосексуалне оријентације, и то чешће према мушкарцима. У раду ће се истаћи да се пејоративно значење заснива на имплицитним семантичким компонентама – семама колективне експресије, које не носе информацију о објективним карактеристикама именованог појма (у овом случају особе), већ о начину на који се тај појам оцењује у друштву. Тако се у компоненцијалној структури значења ових лексема издвајају евалуативно-емотивне компоненте типа „лоше је , „не толерише се , „не допада ми се „не волим . Такође, напоменуће се да и лексеме из ове подгрупе карактерише двострука пејоративност, која се огледа у чињеници да јединице којима се примарно именују особе на основу хомосексуалних склоности секундарно функционишу као погрдна имена за особе које не поседују такве склоности.

Такође, посебан сегмент истраживања посветиће се анализи погрдних назива за женске особе у српском језику, при чему ће се истаћи да је велика заступљеност пејоратива у номинацији жена заправо социјално и културолошки условљена, тачније

да представља последицу полне дискриминације која је присутна у нашем друштву и националној култури.

Према увиду у литературу, у српској лингвистици до сада није било свеобухватног истраживања чији би предмет била погрдна номинација човека, премда су се бројни проучаваоци у својим радовима дотицали пејоратива, посвећујући им пажњу са различитих аспеката. Тако М. Дешић (1982), у раду који се бави експресивном лексиком у српском језику, истиче да постоје два типа емоционалних речи – једнима се означавају одређене емоције(нпр. радост, туга, мржња, волети и сл.), док се другима изражава „однос говорника према ономе што је речено, према садржају реченог (Дешић 1982: 71). Ову другу групу речи аутор сматра експресивном лексиком и у оквиру ње разликује неколико лексичко-семантичких типова, међу којима су три значајна за докторску тезу Јоване Јовановић, а то су: 1) пејоративне (погрдне) речи (аутор овде сврстава погрдне називе за људска бића постале од назива домаћих и других животиња – нпр. *коњ* незграпан и глуп, ограничен човек, *комарац* онај који је слаб, мршав, ситан; незгодна, досадна особа итд., као и погрдне називе за особе од којих су настали надимци и презимена – нпр. *главоња* ограничен или тврдоглав човек, *кркало* особа која много једе, ждера итд.); 2) презриве и подругљиве речи (нпр. *креатура* особа, створење, биће без квалитета, без вредности, ништавило; наказа, грдоба, *баба* кукавица, плашљивац итд.); 3) ироничне речи (нпр. *кравословац* онај који се дружи и разговара са кравама, прост, примитиван човек, говедар) (Дешић 1982: 72–77).

Стана Ристић је проучавала лексику погрдног, пејоративног, подругљивог и презривог значења у оквиру вишегодишњег истраживања феномена лексичке експресивности у српском језику. Ауторка запажа да експресиви (а самим тип и пејоративи као њихова поткатегорија) представљају стилски маркиран слој, чији семантички садржај и комуникативна функција указују на специфичан тип значења, које се у типологији лексичких значења издваја као емотивно лексичко значење (Ристић 2004: 45–46). У семантичкој структури таквих јединица издваја се емотивно од денотативног значења и чини конотативни део значења, конотацију. Испитивање ове макрокомпоненте, које је у својој студији о експресивној лексици спровела С. Ристић, биће од неизмерне користи у проучавању пејоратива којима се у српском језику именује човек. Ауторка показује да је конотативна компонента значења сложенија од денотативне, јер садржи комплексну информацију – репрезентативну, вредносну, емотивну и стилску, као и информације о најважнијим елементима комуникације – о субјекту оцене, објекту оцене, критеријумима оцењивања, тачки вредновања и о самој оцени (Ристић 2004: 50). Такође, са ономасиолошког аспекта, С. Ристић истиче да је у основи значења експресивне (па и пејоративне) лексике – емоционално стање субјекта говора, које се реализује актом вербализације – номинације, избором експресивног (у овом случају погрдног) имена. На тај начин, како објашњава ауторка, изражава се емоционални однос према издвојеном објекту, тј. неком његовом својству, са циљем да се постигне одговарајуће деловање на адресата, при чему се јасно испољава субјективност таквог односа, у случају пејоратива – неодобравање субјекта говора.

За анализу погрдне лексике која се користи у именовању човека посебно је значајан творбени аспект проучавања експресива у наведеној студији. С. Ристић

разликује *јединице инхерентне експресивности*, које се одликују формалним показатељима – афиксима, као и *јединице адхерентне експресивности*, код којих се именовање реализује као семантичка деривација – преношењем имена са једног садржаја на друге. Исти типови номинације постоје и код пејоратива, као субординисане категорије у односу на експресивну лексику.

Д. Вељковић Станковић (2011) испитивала је пејоративност у оквиру обимне монографије о речима субјективне оцене у настави српског језика и књижевности. Она истиче да именице субјективне оцене имају изразит семантички и прагматички потенцијал, као и да „контекстуални омотач има значајну улогу у њиховој додатној семантизацији(Вељковић Станковић 2011: 32). У поменутој студији ауторка паралелно разматра семантику и творбу именица субјективне оцене, уз осврт на евалуативне модусе и подтипове оцене, сугеришући да деноминалне аугментативне и деминутивне творенице неретко развијају значење несимпатије и одбојности. Притом напомиње да се квалитативно пејоративно значење јавља као последица трансформације семе квантитета у структури значења лексема које припадају овој творбено-семантичкој категорији. До сличних запажања дошао је и В. Јовановић (2010) проучавајући деминутивне и аугментативне именице у српском језику, при чему се дотакао и пејоративних реализација ових творбено-семантичких категорија. Аутор анализира деминутивне и аугментативне суфиксе којима се творе умањенице и увећанице и истиче да се компоненте умањења и увећања често реализују као негативна оцена, критика, презир, антипатија, поруга и сл. Он посебно напомиње (Јовановић 2010: 44) да се деминутиви из сфере човек по својим семантичким карактеристикама разликују од деминутива са другим значењима, јер у семантици људских односа нису примарни садржаји размере, него садржаји односа, нпр. негативна оцена (в. и Ристић и др. 2005: 604). Тако објашњава да нпр. деминутивни суфикс *-ић* (*-чић*) у споју са одговарајућим основама од именица мушког рода може резултирати твореницом негативног значења типа „незнатан, никакав, безвредан и сл. Погрдна семантика деривата условљена је, по свој прилици, семантиком основинске речи, па се она тако може реализовати код деминутива на *-ић* (*-чић*) од именица мушког рода које означавају одраслог мушкарца као представника професије, друштвеног статуса и сл., нпр. *владарчић, глумчић, докторчић, учитељчић* (Јовановић 2010: 40). Аутор запажа да се у домену друштвених односа размера умањујуће концептуализује као параметар вредновања, оцене, који се код деминутива са значењем занимања, статуса, особине и сл. реализује путем неке од компонената лош, безначајан, никакав, који не завређује поштовање. Исто тако, Јовановић показује да и сема велико/увећавајуће код именица из сфере лице, особа може подстаћи метафоричко пејоративно значење. Анализирајући аугментативне суфиксе, аутор указује и на један значајан социолошки параметар, који се тиче перцепције пола у језичкој слици света. Наиме, он запажа да постоји велики број суфикса овог типа којима се од именица са неутралним значењем женске особе творе именице високог степена пејоративности, а то су суфикси *-ина*/*-чина*, *-етина*, *-урина*, *-ерина*, *-есина*, *-ешина*, *-уљина*, *-ушина*, *-енда*, *-ескара*, *-иште*, *-уга*, *-уља*, *-ура*, *-урда*, *-ускара*, *-уша*, *-чуга* и други.

У српској лингвистици истраживачи су се махом бавили лексиком погрдног значења са дериватолошког становишта, при чему су се неки тек дотицали пејоратива у оквиру синтетичких студија о творби речи у српском језику (нпр. Стевановић 1981; Клајн 2001, 2003), неки су се у појединачним радовима усредсредили на одређене творбено-семантичке типове пејоратива (нпр. Ристић 1996), док су неки посвећивали пажњу творби погрдних назива за човека у неким српским говорима (нпр. Станић–Јанковић 2013; Жугић 2009, 2010а, 2010б, 2014). Тако је И. Клајн,анализирајући творбене морфеме којима се граде именице, између осталог указао и на пејоративне семантичке нијансе неких типова сложеница, изведеница, сраслица, универбата и других именичких деривата. Аутор је нпр. истакао употребу суфикса *-ентина, -ерос, -ина, -чина, -ура, -урина* у деривацији погрдних назива за етнике (в. у Клајн 2003 код тих суфикса). С друге стране, погрдно именовање припадника етничких скупина било је и предмет анализе С. Ристић, која се бавила значењем и стилском употребом збирних етнонима изведених суфиксом *-ија*(в. у Ристић 2004: 95–105). Р. Жугић је у неколико радова посветила пажњу аспекту пола у анализи пејоратива, пишући о погрдним називима за женска и мушка лица у јабланичком говору, а Д. Станић и Ј. Јанковић на сличан начин су проучавале пејоративне називе за особе женског пола у војвођанским говорима.

Велики допринос проучавању пејоративности, превасходно са становишта филозофије језика, дали су амерички теоретичари, а за истраживање Јоване Јовановић посебно су значајни радови К. Хома (2008, 2010, 2012) и А. Крума (2008, 2011, 2012, 2013а, 2013б, 2014а, 2014б). Категорија пејоратива у радовима ове двојице истраживача обухвата широк спектар лексичких средстава, а међу њима су псовке (енгл. *swearwords*) и разни увредљиви називи којима се одређена особа омаловажава и према којој се изражавају непоштовање и презир (енгл. *insults* и *slurs*). Како објашњава Хом (2010: 165), у ужем смислу, пејоративи подразумевају погрдне називе засноване на негативном ставу према одређеним друштвеним групама, односно њиховим припадницима (енгл. *slurs*), а пејорација је најчешће усмерена према следећим обележјима: етницитету, полу, верској припадности, сексуалној оријентацији и социјално-економском статусу. Аутор истиче да примарна функција пејоратива јесте да пренесу негативан емотивни садржај, односно да изразе негативан став, мишљење, однос говорника према именованој особи и његову потребу да дату особу понизи, омаловажи и сл. Другим речима, њихова функција није дескриптивна, већ искључиво експресивна (в. и Хеџер 2012; Каплан 1999). А. Крум посебну пажњу посвећује пејоративима који су мотивисани расном и етничком нетрпељивошћу, као и омаловажавањем на основу пола и сексуалног опредељења. Овај аутор (2013: 177) указује на тројаку функцију поменутих типова пејоратива, а то су: а) парадигматска функцијаниподаштавања; б) непарадигматска функцијаниподаштавања; в) употреба унутар одређене друштвене групе, када лексема губи функцију депрецијације. За разлику од осталих теоретичара, Крум (2014а, 2014б) истиче да ипак постоје одређени контексти и аспекти употребе у оквиру којих лексеме овог типа не морају нужно имати депрецијативну функцију, већ их чланови одређене групе могу користити у међусобној комуникацији, пре свега да би се разликовали од оних изван групе.

Током свог истраживања, Јована Јовановић ће размотрити идеје и закључке поменутих и других аутора о овој теми, са циљем да што исцрпније истражи феномен пејоративности и погрдног именовања човека у српској културално-језичкој заједници.

3. **Библиографијапрелиминарнихистраживања:**

Ауторкаприлажеобимансписакпрелиминарнихистраживањакојибројиоко60библиографскихјединицаувезисалексикологијом итворбомречи уопште, каои оних јединица које су у блискијој вези са темом – о пејоративима, називима за припаднике маргинализованих група, речима субјективне оцене итд. Радови су објављени на српском, руском и енглеском језику.На овом списку налазе се и подаци о речницима и приручницима који ће послужити као извор за прикупљање грађе.

Апресян 2005: Ю. Д. Апресян,*Лексическая семантика(синонимические средства языка)*. 2-ое издание. Избранные труды, том I. Москва: РАН.

Бабић 1986: StjepanBabić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku(nacrt za gramatiku),* Zagreb: JAZU – Nakladni zavod Globus.

Бајдер–Ђезуато 2003: Fabienne Baider, Sara Gesuato, Masculinist Metaphors. Feminist Research, *Das online Journal metaphorik.de* (http://www.metaphorik.de/05/baidergesuato.htm.)

Беляева 2009: Елена Петровна Беляева, *Когнитивные аспекты полисемии,* Архангельск: Поморский университет.

Бугарски 2003: Ранко Бугарски, *Жаргон: лингвистичка студија*,Београд: Библиотека XX век.

Бугарски 2005: Ранко Бугарски, *Језик и култура*, Београд: Библиотека XX век.

Вејли–Антонели 1983: C. Robert Whaley, George Antonelli,*The birds and the beasts: Woman as animal.*Maledicta, 7, 219–229.

Вељковић Станковић 2011: Драгана Вељковић Станковић.*Речи субјективне оцене у настави српског језика и књижевности*, Београд: Филолошки факултет.

Герзић 2002: Боривој Герзић, Наташа Герзић, *Речник савременог београдског жаргона*, Београд: Иштар.

Гортан-Премк 2004: ДаринкаГортан-Премк,*Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Гортан-Премк 1992: Даринка Гортан-Премк, О семантичкој позицији као месту реализације једне лексеме, *Јужнословенски филолог*XLVIII, Београд, стр. 13–23.

Гортан-Премк 1987: Даринка Гортан-Премк, „О семантичком односу деривата према творбеној основи , Научни састанак слависта у Вукове дане, 16/1, Београд, 101–107.

Дешић 1982: Милорад Дешић, Експресивна лексика у српскохрватском језику. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 11/2, 71 – 85.

Пипер и др. 2005. Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић, *Асоцијативни речник српскога језика*. Београд: Београдска књига.

Драгићевић2007: Рајна Драгићевић,*Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.

Драгићевић 2011: Рајна Драгићевић,*Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Жугић 2009: Радмила Жугић, Семантичко-творбена анализа пејоратива за женска лица у јабланичком говору (југозападно од Лесковца), Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 52/2, 81–106.

Жугић 2010а: Радмила Жугић, Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору од нископродуктивних суфикса и њихов семантичко-творбени однос према пејоративима са продуктивним суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча, *Зборник Матице српске за славистику*, 219–237.

Жугић 2010б: Радмила Жугић, Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору образовани суфиксом -ко, -ља, -оња, -ча, *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини, посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу* [ур. Милета Букумировић], 97–112.

Жугић 2014: Радмила Жугић,Синонимија у лексичко-сематичкој групи пејоратива за женска лица у јабланичком говору, *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини*, 295–314.

Јовановић 2014: Јована Јовановић, Пејоративи у именовању припадника неких друштвених група у српском језику, *Језик, књижевност, маргинализација: Језичка истраживања*, 143–157.

Камерон 1985:Deborah Cameron, *Feminism and Linguistic Theory*. London: Macmillan.

Камерон 1997:Deborah Cameron, Theoretical debates on feminist linguistics: Questions on sex and gender, in: R. Wodak (ed.), *Discourse and gender*, 21–36, Safe, Thousand Oaks, CA.

Клајн2001: Иван Клајн,*Творба речи у савременом српском језику. Први део, Слагање и префиксација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.

Клајн2003: Иван Клајн,*Творба речи у савременом српском језику. Други део, Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.

Крум 2008: Adam M. Croom, Racial epithets: what we say and mean by them. *Dialogue* 51, 34–45.

Крум 2013: Adam M. Croom, How to do things with slurs: Studies in the way of derogatory words, *Language and Communication*, 33, 177–204.

Крум 2014а: Adam M. Croom, The semantics of slurs: a refutation of pure expressivism. *Language Sciences*41, 227–242.

Крум 2014б: Adam M. Croom,Remarks on "the semantics of racial slurs". *Linguistic and Philosophical Investigations*13, 11–32.

Кузњецова1989:Эра Васильевна Кузнецова,*Лексикология русского языка*. Москва: Издательство „Высшая школа".

Лејкоф 2004: Robin Lakoff,Language and woman's place *revisited*, In: M. Bucholz (ed.), *Languageand woman's place*. *Text and commentaries*, 35–118. Revised and expanded edition. Oxford: Oxford University Press.

Пауелс 2001: Anne Pauwels, Spreading the feminist word? A sociolinguistic study of feminist language change in Australian English: The case of the new courtesy title „Ms", In: Marlis Hellinger and Hadumond Bussmann (eds.), *Gender Across Languages: The Linguistic Representation of Women and Men*, 137–152, John Benjamins, Amsterdam.

Пауелс 2003: Anne Pauwels, Linguistic sexism and feminist linguistic activism, In: J. Holmes & M.Meyerhoff (eds.), The handbook of language and gender , 550-570, Oxford: Blackwell Publishing.

Прћић 1997: Тврто Прћић, *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

РЖ: Андрић, Драгослав. 2005. *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*. 2. изд. Београд: ZepterBookWorld.

Ристић 1994: Стана Ристић, Конотативни аспекти значења експресивне лексике,*Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*XXXVII/1–2, 537–542.

Ристић 1996: Стана Ристић, Експресивна и стилска употреба збирних иманица са суфиксом -*ија*, *Наш језик*XXXI, н.с., 85–95.

Ристић– Радић-Дугоњић 1999: Стана Ристић, Милана Радић-Дугоњић, *Реч. Смисао. Сазнање (студија из лексичке семантике),* Београд: Филолошки факултет.

Ристић2000: Стана Ристић, Погрдни експресиви у часопису Скоротеча 1844. год. (социолингвстички и лингвокултуролошки аспекти). *Српски језик*V/1–2, 293–307.

Ристић2004: Стана Ристић,*Експресивна лексика у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Ристић и др. 2005: Стана Ристић, Бојана Милосављевић, Владан Јовановић, „Једно од могућих решења обраде деминутива са суфиксима -*че* и -*(ч)ић* (лексикографско-лексиколошки приступ)□ , Српски језик, X/1–2, 597–616.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика* I–VI, 1967–1976, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.

РСАНУ:*Речник српскохрватског књижевног и народног језика* I –XVIII, 1959–. Београд: САНУ.

РСЈ:*Речник српскога језика*, 2007, Нови Сад: Матица српска.

Ружичић 2003: Милица Мима Ружичић, *Речник инвалидности. Ка једнакости у јавном говору*? Нови Сад: Дневник штампарија; Центар *Живети усправно*.

Савић 2002: Svenka Savić, Seksizam u jeziku – politika omalovažavanja, u: *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse*, (ur.Marina Blagojević), 65–86, Beograd: Asocijacija za žensku inicijativu.

Савић 2004: Svenka Savić, *Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika*, Novi Sad: Futura publikacije.

Станић–Јанковић 2013: Данијела Станић, Јелена Јанковић, Пејоративни називи за женска лица у српским говорима Војводине, *Језици и културе у времену и простору I*, 31–44.

Станојчић–Поповић 2008[2]: Ж. Станојчић, Љ. Поповић,*Граматика српског језика за гимназије и средње школе*,Једанаесто, прерађено издање, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2008.

Стевановић 1981[4]: М.Стевановић,*Савремени српскохрватски језик (Граматички системи и књижевнојезичка норма) I*, Четврто издање, Београд: Научна књига, 1981.

Телия1986: Вероника НиколаевнаТелия,*Коннотативный аспект семантики номинативных единиц*. Москва: Наука.

Ћорић 1982: Божо Ћорић, *Моциони суфикси у српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.

Ћорић 1995: Божо Ћорић, О неким специфичностима суфиксалне деривације именица у српском разговорном језику

Ћорић 1997а: Божо Ћорић, „О деривацији именица у разговорном језику□ , *Общност и многообразие на славянските езици* (Сборник в чест на проф. Иван Леков), София, 201–205.

Ђорић 1997б: Божо Ђорић, „О суфиксалној универбацији у српском језику□ , Књижевност и језик XLV/2–4, 39–32.

Ђорић 2008: Божо Ђорић, *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Хом 2008: Christopher Hom, The semantics of racial epithets, *Journal of Philosophy* 105/8, 416–440.

Хом 2010: Christopher Hom, Pejoratives, *Philosophy Compass* 5/2, 164–185.

Хом 2012: Christopher Hom, A puzzle about pejoratives, *Philosophical Studies* 159/3, 383–405.

4. Циљеви истраживања, хипотезе и очекивани резултати:

Грађа за потребе овог истраживања ексцерпираће се из трију дескриптивних речника српског језика – *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ(до 19. тома, *оцат– петогласник*), *Речника српскохрватскога књижевног језика* Матице српске и *Речника српскога језика* Матице српске, а речнички корпус биће проширен и допуњен одговарајућим примерима из *Двосмерног речника српског жаргона* Драгослава Андрића и *Речника савременог београдског жаргона* Боривоја и Наташе Герзић. Са циљем да секорпусу на коме ће бити спроведено истраживање обезбеди актуелност, те да се оно учини релевантним са аспекта савременог књижевног језика, грађа за потребе овог рада ексцерпираће се и из књижевних дела релевантних савремених српских писаца (у сарадњи са ментором биће одабрано 10-ак наслова). Због природе истраживања и жеље да се понуди што потпунији преглед пејоратива, речничка грађа и грађа из књижевноуметничких текстова биће употпуњена погрдним номинативно-квалификативним јединицама из тематски одабраних публицистичких текстова и текстова који репрезентују разговорни језик. Као контролни корпус користиће се*Електронски корпус српског језика*, који се израђује на Математичком факултету у Београду, под руководством проф. Душка Витаса – http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/, а у њему ће се по потреби проверавати погрдна значења регистрована у дескриптивним и жаргонским речницима, односно у књижевноуметничком, публицистичком и разговорном дискурсу. С друге стране, Електронски корпус у раду ће послужити и као допунски корпус, пре свега у случајевима када региструје пејоративна значења речи која нису забележена у наведеним речницима.

У грађу за рад уврстиће се: 1) лексеме из релевантних дескриптивних речника српског језика у чијој је полисемантичкој структури барем једно значење обележено неким од квалификатора *пеј*. (*пејоративно*), *погрд*. (*погрдно*), *подр*. (*подругљиво*), *презр*. (*презриво*); 2) лексеме из дескриптивних речника у чијим се лексикографским дефиницијама појављују описне квалификације типа „обично погрдно□ , „погрдан/подругљив назив за…□ , „са пејоративним призвуком□ и сл.; 3)

пејоративнижаргонизми, при чему ће се из двају речника жаргона, услед изостанка формалног критеријума, бележити искључиво оне лексеме чија нежаргонска семантичка парафразауказује на погрдно, презриво или подругљиво именовање/квалификовање човека; 4) пејоративи који ће се ексцерпирати из књижевноуметничких и публицистичких текстова, а приликом бележења одређене јединице, осим њеног системског лексичког значења, нарочито ће се водити рачуна о ситуационој, тј. контекстуалној условљености погрдног/подругљивог/презривог значења; 5) пејоративи који ће се бележити у одабраним текстовима репрезентативним за разговорни језик, имајући у виду да је погрдно именовање и апострофирање човека, између осталог, условљено формом језика и да је карактеристичније за усмени него за писани језик (в. Ристић 2004: 19). Будући да су предмет овог истраживања лексеме погрдног значења којима се у савременом српском језику именује човек, корпус неће обухватити покрајинску и дијалекатску, нити застарелу и архаичну лексику.

Са аспекта лингвокултурологије испитаће се како избором номинативне јединице, којом се експлицира физички или интелектуални недостатак, поремећај у менталном развоју, нека физичка или духовна особина, етничка или верска припадност, друштвени или материјални статус или сексуални афинитет, говорник заправо указује на негативан став и презрив емотивни однос припадника језичке заједнице према носиоцима наведених обележја. Примера ради, на основу великог броја лексичких јединица којима се у разговорном језику погрдно именују особе на основу њиховог сексуалног опредељења – претпоставиће се да се у систему вредности српске културално-језичке заједнице као посебно негативна особина оцењује сексуална склоност према истом полу. Пејоративи који се користе у именовању, апострофирању и квалификовању особа хомосексуалне оријентације, као и контексти у коме се они употребљавају, требало би да покажу да наше друштво гаји извесне предрасуде према хомосексуалцима као мањинској групи. Истаћи ће се да се њиховим погрдним именовањем још једном манифестује „опозиција *ми – они*□, која сугерише да постоји потреба културалне заједнице да се и на нивоу лексике дистанцира од припадникâ друштвене групе чије се особине сматрају неприхватљивим.

У докторској дисертацији ће се указати на функционално-стилску маркираност пејоратива као засебног слоја у оквиру експресивне лексике, чија се специфичност огледа у сложености њихове семантике, будући да у структуру лексичког значења, уз објективно-појмовни садржај (денотат) улазе и субјективне конотативне семантичке компоненте (Кузњецова 1989: 182). Имајући то у виду, посебна пажња посветиће се испитивању конотације као дела системског значења који допуњава основни појмовни садржај именичких пејоратива из сфере □ човек□ . Циљ је да се покаже да конотативна компонента лексема погрдног значења којима се именује човек „проширује□ денотативну компоненту смислом у коме се одражавају друштвено-психолошке оцене и асоцијације.

У истраживању ће се такође настојати да се истакну прагматички елементи пејоративне лексике која се користи у именовању човека. С тим у вези указаће се на улогу говорног лица у процесу пејоративног именовања, тј. на његов однос према стварности, према садржају исказа и према примаоцу поруке. Циљ је да се покаже да се погрдно име које субјекат номинације додељује некој особи најчешће не заснива на

његовој слободној оцени, већ на готовој лексикализованој оцени, уграђеној у семантичку структуру пејоративне лексеме у виду различитих асоцијација, стереотипа и еталона који постоје у нашој језичкој заједници и представљају културалне слојеве значења. Испитаће се како субјекат именовања избором одговарајућег језичког средства – погрдног назива – исказује своје недопадање, тј. негативан емотивни став према објекту номинације, те како пејоративним именом делује на реципијента (без обзира на тип дискурса у коме се именовање остварује). Хипотеза коју Јована Јовановић жели да докаже јесте да постоји изванјезичко знање, претпоставке, уверења, ставови и сл., које поседују и субјекат номинације и реципијент, као припадници исте културалне заједнице. Препознавање тог стереотипа омогућава говорнику да употреби пејоратив у именовању неке особе, чиме настоји да код реципијента постигне ефекат и успостави свој систем вредности и своју субјективну оцену као општеважеће. На основу свега наведеног, као један од циљева у истраживању пејоратива у именовању човека намеће се издвајање и уочавање конотативних семантичких компонената у структури њиховог лексичког значења, и то експресивних, емотивних и евалуативних компонената.

Будући да корпус за ово истраживање великим делом чине творбени пејоративи, односно јединице настале различитим процесима морфолошке творбе, истраживању ће се приступити и са дериватолошког аспекта. С тим у вези, испитаће се: 1) којим све творбеним начинима у српском језику настају лексичке јединице којима се погрдно именује човек (префиксација, суфиксација, композиција, сложено-суфиксална творба, универбација); 2) који је творбени начин најпродуктивнији у деривацији именичких пејоратива (у истраживању ће се поћи од хипотезе да је највећи број пејоративних лексема из сфере ʼчовекʼ добијен суфиксацијом); 3) који типови творбених форманата учествују у грађењу пејоративних номинативних јединица из сфере ʼчовек (на основу кандидаткињиних спроведених прелиминарних истраживања може се претпоставити да су у деривацији пејоративних лексема нарочито продуктивни суфикси субјективне оцене и граматички моциони суфикси); 4) који су суфикси продуктивни у творби именичких пејоратива за особе мушког, а који за особе женског пола.

Исто тако, у делу рада који ће бити посвећен творбеним аспектима, пејоративи афиксалне деривације из сфере човек класификоваће се према неколиким критеријумима, а будући да велики део грађе представљају изведенице добијене суфиксацијом, један од параметара у класификацији биће и категоријална припадност основинске речи. С тим у вези, посматране лексеме разврстаће се на оне које су добијене у творбеном процесу мутације (именице настале суфиксацијом придевске или глаголске основе граматичким суфиксима – нпр. *аљкавуша*, *старкеља*; *замерало*, *звpндало*) и оне које су добијене у творбеном процесу модификације (именице настале од именичке основе додавањем суфикса субјективне оцене – нпр. *бабурина*, *докторчина*; *официрчић*,*створчуљак*).

5. План рада и методе истраживања:

Истраживање ће бити подељено у неколико целина. У уводном делу дефинисаће се предмет и циљевирада, као и научне методе које ће се примењивати у истраживачком процесу. Затим ће се представити теоријско-методолошки оквир истраживања, уз посебан осврт на досадашња запажања домаћих и страних лингвиста у вези са лексиком погрдног, презривог и подругљивог значења којом се именује човек. Такође ће се конституисати терминолошки апарат који ће секористити у истраживању, при чему ће се узети у обзир терминологијауспостављенау радовима који су се бавилипогрдном лексиком и проблемом пејорације са различитих аспеката.

Централни део истраживања обухватаће семантичку, прагматичку и творбену анализу пејоратива којима се у српском језику именује или квалификује човек. У раду ће се тежити ка повезивању традиционалног приступа проучавању лексичког значења са когнитивним приступом, уз комбинацију метода компоненцијалне и концептуалне анализе у тумачењу феномена пејорације. Током истраживања показаће се да су у опису погрдне лексике из сфере човек нарочито примењиве поставке теорије језичке личности и њен појмовно-терминолошки апарат, који ће се користити како би се представиле социолошке, културолошке и национално-језичке специфичности конотативне семантике пејоратива. Указаће се на то да се у језику, у складу са потребама језичке личности, стално повећава број пејоративних јединица којима се именује човек, као и да оне одражавају неке психолошке и когнитивне особености језичке личности српског језика, због чега их је важно системски бележити и описивати. У централном делу рада направиће се класификација лексема погрдног значења на основу денотативних компонената у њиховој семантичкој структури. Свакој од издвојених лексичко-семантичких подгрупа посветиће се посебан сегмент рада, у оквиру кога ће се примењивати дескриптивна метода и аналитичка метода, тј. метода компоненцијалне анализе. Уочени пејоративиунутар сваке скупине сортираће се такође и према творбеним карактеристикама.

Завршни део рада подразумеваће закључна разматрања и напомене у вези са целокупним истраживењем, а приложиће се и речник/регистар пејоратива из сфере човек са развијеном полисемантичком структуром.

План рада подразумева следеће кораке у истраживачком процесу: а) ексцерпирање грађе из наведених дескриптивних и жаргонских речника, затим књижевних и публицистичких текстова, као и текстова разговорног језика; б) упознавање са домаћом и страном литературом посвећеном проблему који је предмет истраживања; представљање теоријских приступа који ће се примењивати и значајних радова чији су закључци утицали на ток рада; в) успостављање критеријума према којима ће се класификовати грађа; г) класификација ексцерпиране грађе на основу дефинисаних параметара, при чему ће се формирати лексичко-семантичке подгрупе пејоратива; д) семантичка, прагматичка и творбена анализа класификоване грађе у

оквиру сваке подгрупе и примена дескриптивне методе у тумачењу репрезентативних примера пејоративних лексема.

VII. ЗАКЉУЧАК СА ОБРАЗЛОЖЕНОМ ОЦЕНОМ О ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ И КАНДИДАТА:

На основу наведених података о кандидаткињи, Комисија констатује да је Јована Јовановић подобна кандидаткиња за израду докторске дисертације.

На основу постављених циљева и очекиваних резултата, Комисија констатује да је предложена тема подобна за израду докторске дисертације у области лексикологије и творбе речи.

На основу наведених података о предложеном ментору, Комисија констатује да је др Рајна Драгићевић подобна за ментора предложене докторске дисертације.

На основу изнесеног, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да донесе позитивне оцене о подобности кандидаткиње Јоване Јовановић и предложене теме докторске дисертације: *Лексика погрдног значења у именовању човека у српском језику*, а да се за ментора именује др Рајна Драгићевић, редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

_____

Др Рајна Драгићевић, редовни професор

_____

Др Јелена ЈовановићСимић, ванредни професор

_____

Др Стана Ристић, научни саветник